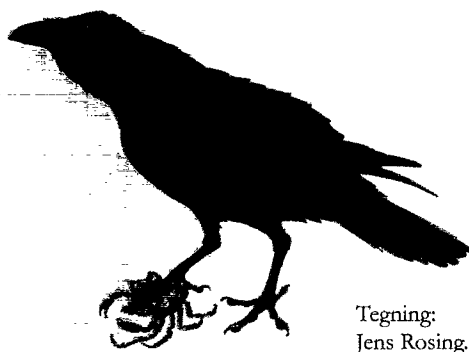

Krop og klæ'r: Bare ben og kamikker i ældre inuit-kilder

Af Birgitte Sonne

Tegning:
Jens Rosing.

Som afslutning på sin fortræffelige analyse i publikationen: *Why is the Raven Black*, refererer Inge Kleivan, hvordan hun spurgte et hold grønlandske og danske studerende om, hvilke associationer en Ravn umiddelbart vakte hos dem. Forskellen var markant: Danskerne tænkte på død og sorg, grønlænderne på den munterhed ravne altid vækker i deres verden.

Det var ikke blot denne kulturelle forskel, der slog mig, men også metoden, de umiddelbare associationer. I dag bruges den med udbytte af forskere i felten til indsamling af oplysninger om de kategorier, folk opdeler deres omverden i. Selv må jeg i det følgende nøjes med at sammenligne mine valgte emners bibetydninger (konnotationer) i forskellige skriftlige udsagn. Men inspirationen har jeg fra Inge, og det er med en stor tak for mange års givende fagligt og venskabeligt samvær på Institut for Eskimologi, at jeg tilegner hende dette lille bidrag til noget, jeg tror vi interesserer os lige meget for: symbolbetydninger i inuit-kulturerne.

Indledning

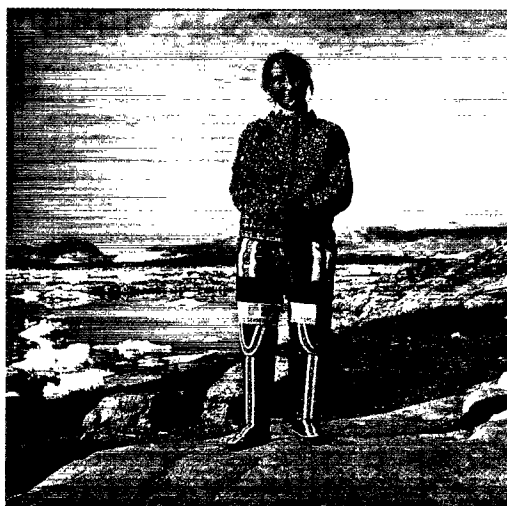
Ravnen vækker forskellige associationer i Grønland og Danmark. Dens betydninger er »kulturelle konstruktioner«, ville man sige i nutidens faglige jargon.

Hvis det nu gælder fødder og hænder, spørger jeg? Bevægelse og arbejde, svarer jeg umiddelbart selv, og – formoder jeg – ville de fleste andre danskere svare med mig. Skyldes det så mine »kulturelle konstruktioner«, at jeg faktisk genfinder samme »naturlige symboler« i ældre grønlandske ordsprog, huskeråd og fortællinger? Man skal jo være sig for den slags ubevidste overførsler af egne kulturbundne opfattelser på analysen af dem, der hersker til andre tider og i andre kulturer. Dekonstruer! er devisen i dag. Det vil bl.a. sige, at man skal forholde sig kritisk til de betydninger man finder naturlige og derfor tror gælder allevegne i verden. Nå, som udgangspunkt skader konstateringen af tværkulturelle overensstemmelser dog ikke. De kan virke som animerende afsæt til indsigter i netop forskelligheder.

Stilstand kontra bevægelse

Ben og fødder, det er med dem vi flytter os fra et sted til et andet. Mobilitet er deres konnotation. Det er den også i Arktis, viser det sig, bl.a. i myten om menneske-»sjælen«, der tog ophold i det ene slags dyr efter det andet, og ofte tillige i et græsstrå. Græsset tilbød ganske vist et mageligt liv uden omkringfaren efter føden, men også et kedeligt liv, hvor man ovenikøbet fik hovedpine af hele tiden at svaje i vinden (Rasm. 1921-25, I:118-122). Dette stillestående planteliv prisgivet vind og vejr var menneskers lod i urtiden, fortalte man både i arktisk Canada og Thule. Man nærrede sig af jorden, og først efter en afgørende begivenhed kunne man bevæge sig omkring på fangst efter de velsmagende dyr. Begivenheden kunne være sødyrenes oprindelse af havkvindens afhuggede fingre (Rasm. 1931:212f), dødens komme med lyset (Rasm. 1921-25, III:47f), eller at mennesker begyndte at reproducere sig selv, i stedet for at finde deres afkom på jorden, hvor småbørn lå og sprællede på ryggen (ibid.; Boas 1901-07:483).

Af jord er du kommet. Er det ikke sådan man tænker i agerbrugssamfund? Vist så, men planteliv som kontrast til jæger-samler-kulturens omkringfarende dyre- og menneskeliv på jagt og indsamling er heller ingen urimelig tanke. Ben og fødder gør forskellen fra rødder (note: omend der p.t. inspireret af britisk antropologi er gået mode i at samtænke roots og routes). Hos inuit gælder det imidlertid ikke bare ben og fødder, viser det sig. Netop ikke bare. Bare fødder hører hjemme på briksen, ikke på

Aappilatoq, Upernavik kommune 1968. Foto: Keld Hansen.

gulvet, og slet ikke hvis der dér ligger en uflænset sæl, hed det sig i N.V.Grl (Lyng nr. 185). Unge piger, der går barbenede rundt og får sand på fødderne, når gulvet strøs, blir ved Fiske-næsset aldrig gift (Lyng nr. 45). Og en gæst på visit samme steds, der tar sine kamikker af, ødelægger sin værts fangstlykke (Lyng nr. 291, Rasm. 1979, nr. 126), mens en kvindelig gæst ved Narsaq Kujalleq, der kun trækker den ene kamik af, ligefrem bringer død over værtsfamilien (Rasm. 1979, nr. 430).

Disse fire små tabu- og huskeråd peger direkte på tre væsentlige bibetydninger af fødder og – ikke mindst – kamikker: fangst, seksualitet / kønslig reproduktion, og hekseri. Af dem skal jeg her begrænse mig til de to førstnævnte og blot nævne, at en kamik, især en kvindes venstre kamik, er et effektivt våben mod aggressive væsener fra den anden verden (fx. Holm 1957:277; Rasm. 1981, III:122f; Rink 1866-71, II, nr. 109).

Kamikker og produktion

Skind af remmesæler var det foretrukne til såler. Hele skindet af en østgrønlandsk drengs første remmesæl skulle skæres op til kamiksåler (Holm 1972:86f). De ville sikkert fremme hans og evt. andres fangstheld, ganske som lapningen af det første hul, som en vestgrønlandsk dreng sled i sine nye kamikkers såler: En ring skulle skæres ud omkring hullet, der så skulle lappes med fugtigt skind for at forsålingen ikke skulle kunne ses (af sødyrene under kajakken eller isen fx?). Han ville da nemt kunne få dobbelt bytte. Og lappede man på samme vis en piges første slidhul, ville hun blive dygtig til at sy (Lynge 1981:94). Ja, som ideal karakteriserede man en mand ved fangst og en kvinde ved syning.

Nordligere, i Upernavik-distriktet, anbefalede man at sy den udskårne ring på skulderen af drengens anorak, fordi han dermed ville blive en dygtig sten- og harpunkaster (ibid.). Atter en nær association mellem kamik og fangst, der denne gang inddrager skulderen, fordi det er den der styrer og giver styrken til et effektivt kast med våbnet. Længere mod syd siger man da også til en dreng, der har slidt sine såler skæve: »Sig at du trådte på det store skulderblad, da får du god fangst.« (ibid. s. 95, nr. 304).

Kort sagt, forudsætningen for fangst er bevægelse uden døre, på fødder afskærmet mod kulde og frost.

Kamikker og reproduktion

Den stakkels forældreløse inuit-dreng, der ingen kamikker har, må holde sig inden døre, i det mindste om vinteren (også på Nunivak, Alaska: Lantis

Birgitte Heillmann, Nuussuaq, Upernavik kommune 1967. Foto: Keld Hansen.

1946:272f). Han blir aldrig fanger, med mindre han som Kaassassuk kan låne sin bedstemors alt for store kamikker, eller som den østgrønlandske Aloruttaq («den såleløse») er så heldig at få en ny plejefar, der, i modsætning til den forrige, nærige plejefar, giver ham tøj inklusive kamikker. Han låner også Aloruttaq sine hunde en vinter, hvor Al. får held til at nedlægge en stor han-isbjørn, der netop har dræbt en enorm hvalros, og dermed til at frelse hele egnen fra sultedøden. Alle hindringer er dog langt fra ryddet af vejen. Den forrige plejefar fornærmes ved uddelingen af kød og laver en tupilak imod Aloruttaq, der derefter må igennem både en genfødsel og endnu tilbagevenden fra døden, inden han får bugt med tupilakken. Den første tilbagevenden foregår i kraft af hans jagtredskaber og kajak, der driver i land og samles af hans gravide kone, mens han selv (som ånde(dræt) eller sjæl) rejser verden rundt under havet. Herefter bliver han identificeret med sin søn, der

»Bare ben«, men i dette tilfælde kun indendørs. Foto: Jette Bang, bygden Kullorsuaq, Upernavik kommune 1956.

fødes efter hans død og får hans navn. Som voksen fanger og gift med sin tidligere kone, så mor og så kone igen, sendes han endnu en gang af tupilakken både i døden og på en verdensomrejse under havet, og igen sikrer hans kone hans tilbagevenden med opsamling af hans ilanddrevne redskaber og kajak. Denne gang slipper han i egen person forbi tupilakken, en fæl rød blanding af en hund og en sæl med falliske antydninger, der nu allerede to gange har ædt ham. Tredje gang han møder den ude på havet, får han så endelig dræbt den (Rasm. 1921-25:I:123-131). Den kamikløse barndom har åbenbart haft langt-rækkende virkninger, som på en eller anden vis associeres til død, genfødsel og noget fallisk aggressivt. Hvordan?

Lad os se på en vestgrønlandsk version om den kamikløse, der her hedder Kamillaannguaq, Lille Barfod. Også han er en gavmild storfanger, der ufri-

villigt kommer til at fornærme en gammel mand med en madgave, og af denne ikke blot får en tupilak på halsen, men hans eneste søns kone bliver også til overmål frugtbar p.g.a. den gamles hekseri. Hun får tilinger, fem sønner og fem døtre, som tupilakken forgæves efterstræber (Rasm. 1921-25:II:233-250). I denne version, der er morsom, får vi absolut intet at vide om en mulig sammenhæng mellem heltens navn og handlingens forløb. Lille Barfod er fra starten storfanger og gavmild, tupilakken er ikke spor fallisk, den kan blot forvandle sig til alle de dyr, hvis knogler den er sammensat af. Kun understreges det, at Kamillaannguaq kun får een søn, i klar modsætning til sønnekonens groteske frugtbarhed. Som en tæves.

Alt dette tyder på, at den vestgrønlandske Kamillaannguaq er en munter fortsættelse af den østgrønlandske Aloruttaq (og kunne have heddet 'Aloruttaq & søn'), og fortalt af efterkommere af immigranter fra Østgrønland. Og begge støvleløse helte associeres til tupilak, hund(e) og fødsel. Sammenligner vi nu yderligere med Kreutzmann's ældre fortælling om Kuannak, der opgav angakkoq-kunsten, bliver fødselssymbolerne helt tydelige. Kuannak blir en dag druknet af en sortside han har fanget, men hans bedstemor kommer ham til hjælp dernede og bringer ham i stand til at »vende hjem«. Hun snører alt hans tøj tæt til og putter remmen i hans navle, men trækker kamikkerne af ham, inden hun sender ham op til overfladen med siddeskindet fra hans kajak som transportmiddel (Kreutzmann 1997:139-141).

En sådan angerlartog's hjemrejse er en slags genfødsel, der her klart symboliseres af snøreremmen som navlestreng; og det mere overraskende, at tilsnøringen ikke inkluderer kamikkerne. Man kommer barfodet til verden fra en »pose«, en pooq, en »mor« dvs, en sejrskjorte eller en modersæk på åndesprog. Det tilsnørede tøj er en pose, og den barfodede genfødsel kunne tillige være begrundelsen bag Aloruttaqs gentagne »hjemkomster«, som hans såle-løse første år destinerer ham til. Sandsynligvis hænger også hans sårbarhed over for den falliske tupilak sammen med denne oprindelige mangel. Det viser sig nemlig ved sammenligning af adskillige tekster og udsagn, at kamikker eller kamiksåler ikke blot er mandens forudsætning for den mobilitet, der sætter ham i stand til at fange. De er også tæt associerede til hans seksualitet, eller reproduktions-evne.

Den mest slående illustration er en version af oprindelsesmyten om de små jord-børn fra Baffinland. En gift kvinde er ude på børneindsamling med sin mands kamikker på. Hun har ikke snøret dem, hvorfor en af de små babyer ser sit snit til at klatre ad remmen op i hendes underliv. Herinde får den ofte besøg af en hund, der farer ud og ind af indgangen og til sidst kaster eller spytter mad op til fosteret (Boas 1901-07:483). Således blev verdens første menneskefoster til, næret, og født på naturlig vis. Bortset lige fra det med mandskamikken, der blir anledningen til at mennesker begynder at formere sig som sig hør og bør. Kamikken er ikke af naturen. Den er et kulturprodukt, fremstillet

af mennesker, nærmere betegnet kvinden, hvorfor samarbejde mellem mand og kvinde er reproduktionens første forudsætning. Enhver, også dyr, kan samle ind. Men syningen er en menneskelig kunst, der skal læres.

Den tætte association mellem mandskamikker og biologisk reproduktion dukker også op i vest- og østgrønlandske udsagn: En østgrønlandsk ung pige, der vil signalere sine varme følelser for en mand, trækker hans kamikker af, når han kommer ind og sætter sig på briksen (J. Rosing 1963:28). Hvis hun senere som gift kone med glæde tager imod en bagluffe fra en gift mand, der netop har aftalt et muligt konebytningsforhold med hendes egen mand, viser hun at hun billiger aftalen (Chr. Rosing 1946:20). Baglufferne af en mands egen fangst tillægges i visse situationer samme bibetydninger som hans kamikker, og som hos fx yupiit i S.V.Alaska er det med bestemte dele af sine sælfangster som fangstparter eller gaver, at inuit indleder og vedligeholder relationer til slægtninge, partnere og venner (Fienup-Riordan 1983; Robbe 1994). Et andet eksempel er fra tidlig kolonitid i Vestgrønland, hvor kolonisternes støvlesåler var eftertragtede amuletter til barnløse kvinder. For dels var kolonisterne med få undtagelser ugifte mænd allesammen, og dels fandt grønlænderne at europæerne var ligeså frugtbare som hunde (H. Egede 1925:396; 1971,2:80; Dalager 1915:50). De nedstammede desuden fra ægteskabet mellem en inuit-kvinde og en hund, og da moderen sendte dem ud i verden med besked om at fremstille eftertragtede varer, var det på en kamiksål

Små kamikker, ca. 8 cm høje, syet i Upernavik som souvenir 1966. Foto: Keld Hansen.

over havet (fx P.Egede 1971:47f; Rink 1866-71, I: nr. 17; Holm 1957:262).

Det virker overraskende med denne kamiksål, der ellers i fortællingerne optræder som et fast tilbagevendende symbol for vandringer over land. Samler hovedpersonen sig et lager af kamiksåler, ved tilhøreren straks at vedkommende planlægger at gå qivittoq, eller bare forbereder en lang fodtur over land. Samler han, for det er i så fald altid en mand, derimod et lager af vanter, er det et led i en plan om en kajakrejse langt til havs. Men måske er det bare de europæiske skibes lighed med en overdimensioneret kamiksål, der har ind-

føjet den i myten om qallunaats oprindelse, både i Grønland og arktisk Canada. Eller den mulighed at et sejlskib, som det antydes i en af versionerne (H.Egede 1971,2:217), kunne opfattes som en landbase, hvor man kunne bo, gå rundt, og tilmed bevæge sig videre på stående fod. Det udelukker dog ikke at de tætte associationer mellem transportmidlet hunde, seksualitet, kamiksåler og hunde – i sig selv et transportmiddel – har foranlediget den mytiske moders valg af qallunaats transportmiddel.

For mere end tyve år siden smed en ungkarl, der længe uden held havde gjort haneben til mig, sine kamikker i

favnen på mig og beordre mig hånligt at bære dem op i huset. Anledningen var hans første fangst det år af en narhval, som jeg sammen med andre var gået ned for at beundre. De andre fnisede. Hvorfor det? Først nu kender jeg svaret.

Slutning

Pladsen her tillader kun denne smagsprøve på en diskurs om kamikker og kamiksåler, der bl.a. viser, i hvor høj grad inuit opfattede deres overleverede kunsten som forudsætningen for et menneskeligt liv. Uden bevægelse ingen fangst. Uden kamikker ingen bevægelse, uden syning med dygtige fingre ingen kamikker – og ingen kønslig reproduktion.

Referencer

Boas, Franz

1901-07: The Eskimo of Baffinland and Hudson Bay, I-II. *Bulletin of the American Museum of Natural History*, 15. New York.

Dalager, Lars

1915 [1758]: Grønlandske Relationer. ... Grønlændernes Liv og Levnet ... [1752] Red. L. Bobé. *Det Grønlandske Selskabs Skrifter*, II.

Egede, Hans (H. Eg.)

1971: [1738-41]: *Relation angaaende Den Grønlandske Mission* (1971,1) samt *Det gamle Grønlands Nye Perustration* (1971, 2). Red. Finn Gad. Rosenkilde & Bagger. Kbh.

Egede, Poul (P. Eg.)

1971: [1741] *Continuation af Relationerne*. Red. Finn Gad. Rosenkilde og Bagger. Kbh.

Fienup-Riordan, Ann

1983: *The Nelson Island Eskimo*. Anchorage.

1995: *Boundaries and Passages*. Univ. of Oklahoma Press, Norman and London.

Holm, Gustav

1957 [1886]: Østgrønlændernes Sagn og Fortællinger. Red. af W. Thalbitzer. *Det grønlandske Selskabs Skrifter*, XIX: 215-317.

1972: [1888] *Konebådsekspeditionen. Ethnologisk Skizze af Angmagssalikkerne*. Red. Jørgen Meldgaard. Rhodos, København: 129-145.

Holtved, Erik

1951: The Polar Eskimos. Language and Folklore, I-II. *Meddelelser om Grønland*, 152(1-2). C. A. Reitzel. Copenhagen.

Kleivan, Inge

1971: Why is the Raven Black? « *Acta Arctica*, XVII. Kbh.

Kreutzmann, Jens

1997: *Fortællinger & akvareller*. Udg. og oversat af Kirsten Thisted. Atuakiorfik, Nuuk.

Lantis, Margaret

1946: The Social Culture of the Nunivak Eskimo. *Transactions of the American Philosophical Society*, N.S. 35(3). Lancaster Press: 264-313. Philadelphia.

Lyng, Finn

1981: *Fugl og sæl – og menneskesjæl. kalâtdlit itsaq ússatait ugberissaittdlo*. Nordiske Landes Bogforlag, Gylling.

Rasmussen, Knud (Rasm.)

KRH. (1904-33): Knud Rasmussens Arkiv. Kasse 52,2. Hundested Bibliotek.

1921-25: *Myter og Sagn fra Grønland* I-III, (Copenhagen, Gyldendal).

1931: The Netsilik Eskimos. Social Life and Spiritual Culture. *Report of the 5th Thule Expedition 1921-24*, 8. Gyldendal, Cphg.

1979: 500 leveregler, Gamle Ord og Varsler fra Vestgrønland. *Det Grønlandske Selskabs Skrifter*, XXIII. Red. Regitze M. Søby. Skjern.

1981: *Inuit Fortæller*, I-III. Red. Regitze Søby. Bogan, Lyng.

Rink, H. J.

1866-71: *Eskimoiske Eventyr og Sagn*, I-II, C. A. Reitzel, Kbh.

Robbe, Pierre

1994: Les Inuit d'Ammassalik, Chasseurs de l'Arctique. *Memories du Muséum National d'Histoire Naturelle*, 159, Ethnologie.

Rosing, Christian

1946 [1906]: Østgrønlænderne/Tunuamiut. Overs. Karl Rosing. Red. W. Thalbitzer. *Det grønlandske Selskabs Skrifter*, 15.

Rosing, Jens

1963: *Sagn og Saga fra Angmagssalik*. Rhodos, Kbh.